

Розділ 4. Рецензії

Part 4. Reviews

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.14>¹

УДК 73/76.037/038:378.6(477.54)“1921/1962”(049.32)

Л. І. Мачулін

ст. викладач, начальник редакційно-видавничого відділу, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
rvv2000k@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8804-6297>

ДЖЕРЕЛА НАТХНЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВИЦІ ЛЮДМИЛИ СОКОЛЮК

Рецензія на книгу: Л. Д. Соколюк. Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962). — Харків: Видавець Олександр Савчук, 2023. — 150 с., 140 іл.

L. Machulin

Senior Lecturer, Head of the Editorial and Publishing Department, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

INSPIRATION SOURCES OF ART HISTORIAN LIUDMYLA SOKOLIUK

A review of the book: L. D. Sokoliuk. Kharkiv Higher School of Art: from Modernism to Transformation (1921–1962). — Kharkiv: Publisher Oleksandr Savchuk, 2023. — 150 p., 140 illus.

До бібліотеки ХДАК надійшла чергова монографія Людмили Соколюк, яка, безумовно, здобуде статус видання, що найбільше користується попитом. Адже це перше ґрунтовне дослідження становлення вищої мистецької освіти не лише в Харкові, а й на теренах України. А період дослідження — від 1921 до 1962 рр., як на нашу думку, має зацікавити не тільки мистецтвознавців, а й значно ширше коло читачів — краєзнавців, істориків, студентське товариство, викладачів та здобувачів мистецьких закладів освіти.

Іншою, не менш цікавою і корисною особливістю видання є поступове ознайомлення читачів з періодом, який передував хронологічному відрізку дослідження. Йдеться про часи від 1768 до 1920 рр., коли в Харкові, тількино призначеному московською владою адміністративному центрі губернії, були створені «рисувальні класи» при Харківському колеґіумі. Тому можна мати надію, що уявлення багатьох читачів про Харків, як торгове місто, доповниться і зміниться. Оскільки насправді історією галузі освіти в Харкові цікавиться надзвичайно вузьке коло фахівців, його розширення завдяки лаконічній праці в науково-популярному стилі Людмили Соколюк цілком може стати реальним.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Перший розділ, «Перипетії становлення мистецької освіти (1768–1920)», займає майже чверть книги. Він достатньо ілюстрований як відомими, так й архівними світлинами — від школи академіка Івана Семеновича Саблукова (до речі, вихідця з України), до школи академіка Марії Раєвської-Іванової, першої жінки-академіка в Російській імперії. Нарис змальовує непростий розвиток початкової мистецької освіти в Харкові й по суті в Україні, оскільки до певного часу через імперські амбіції Слобожанщина та Київ географічно становили лише частину майбутньої держави. Авторка на тлі часу послідовно складає з розрізнених пазлів процес існування в купецькому місті одного з видів мистецтва. Перше слово в назві розділу — «перипетії» — вдало рефлексує складне сплетіння історичних подій і долі людей, які присвятили своє життя цій благородній справі. Майже не дивує і долучення до справ мистецьких видатних харків'ян Єгора Редіна, Миколи Бекетова, Михайла Сумцова, Христини Алчевської, Дмитра Багалія. Про це бажано знати, оскільки школа малювання, яку заснувала Марія Раєвська-Іванова, могла існувати лише за наявності в місті певного прошарку інтелігенції та особистостей. Проте, С.-Петербурзька академія мистецтв, яка уособлювала собою владу, відкрито проводила свою імперську політику. Коли в 1896 р. Марія Раєвська-Іванова втратила зір і вимушено передала школу на утримання міста з пропозицією реформувати її в державне художнє училище, то С.-Петербурзька академія 16 років (!) гальмувала цей процес, намагаючись зробити із цього проекту стандартний безликий заклад на кшталт казанського або пензенського. Зрештою з 1912 р. в Харківському художньому училищі запрацювали чотири загальноосвітніх класи, а учні та викладачі здобули відповідний статус.

І хоча до Першої світової війни і наступного періоду, з якого почалась вища художня освіта в Харкові, залишалось лише кілька років, з останнім періодом існування училища дослідники пов'язують такі відомі прізвища митців, як Б. Косарев, В. Бобрицький, М. Калмиков, Б. Цибіс та ін., які пізніше увійшли до місцевого кубофутуристичного угруповання «Спілка семи». Авторка штрихами змальовує і фантазмагоричні 1917–1921 рр., коли ламалося і відмінялося все усталене і створювалося що-небудь, аби нове. «Вільні державні художні майстерні» (ВДХМ), «Завод художньої індустрії» — це все пошуки революційних форм пролетарського мислення, демонстраційна відмова від традиційної академічної системи навчання мистецтву. За цей короткий період у стінах колишнього художнього училища працювали або навчались відомі в майбутньому митці О. Кокель, Б. Кратко, Л. Блох, О. Хвостенко-Хвостов, Ж. Діндо, М. Новосельський, В. Єрмілов та ін. Однак як тільки закінчилися часи потрясінь, нова влада швидко збагнула, що без системної освіти, зокрема мистецької, вона не зможе досягати свої мети.

Другий розділ монографії Людмила Соколюк присвячує короткому довоєнному періоду «Формування вищої мистецької школи (1921–1938)». Короткий, але яскравий період в житті України, зокрема Харкова, у виникненні вищої освіти. За цей час відбувся зліт і падіння національного художнього відродження. Успішне переформатування — від системи освіти царських часів до мистецької освіти держави на рейках індустріалізації — могло відбутися лише завдяки особистостям, захопленим своєю професією, мрійникам, якими і є митці за своєю суттю. Призначений у 1927 р. наркомом освіти Микола Скрипник пишався тим, що на початку 1930-х рр. в Україні вже була створена мережа вищої мистецької освіти — у Києві, Харкові, Одесі. Для порівняння: у Росії на цей час працював лише столичний ВХУТЕІН. Безумовно, цьому сприяв процес українізації, який відкривав глибинні джерела мистецького натхнення. Окрім вже зазначених призвищ, авторка наводить десятки прикладів творчих досягнень особистостей, життя яких було пов'язане спочатку з Харківським художнім технікумом, який завдяки старанням М. Скрипника було реформовано в Харківський державний художній інститут (1927).

Сталінські репресії позначилися не лише на особистостях. Нова імперська влада не могла допустити того, чим пишався М. Скрипник. Оскільки в неї не вистачало тям зробити краще і більше, то вона просто руйнувала те, що вже було в Україні. У 1934 р. було розстріляно, засуджено і покарано велику кількість митців у Києві, Харкові, Одесі. Вищі мистецькі заклади у двох останніх містах було реформовано в технікуми. Навчальному закладу в Харкові статус мистецького вишу було повернуто в 1937 р., а Одеський заклад відродити так і не вдалося.

Третій розділ, «Мистці-педагоги та авангардний рух (перша третина ХХ ст.)», авторка присвячує добре знаній нею творчості Василя Єрмілова і розмірковує над складними шляхами розвитку авангардної театральної сцени.

Четвертий розділ, «Еволюція вищої мистецької школи (1941–1962)», узагальнює і фіналізує складний процес становлення мистецької освіти в Харкові. Авторка доходить висновку, що період лихоліття (від сталінських репресій, евакуації вищого навчального закладу в Середню Азію, втрати викладачів і студентів на фронті часів Другої світової війни, репресії каральних органів після війни) завершується лише на початку 1960-х рр. На думку Л. Соколюк, «Вистояти і зберегти виш допомогла не лише самовіддана праця і тонка дипломатія з боку ветеранів»,¹ а й всебічна підтримка його колишніх учнів і молодих випускників. Отже, неписані традиції цієї мистецької школи, відчуття вікових коренів заклали той міцний фундамент,

1 Соколюк, Л. (2023). *Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962)*. Видавець Олександр Савчук.

на якому відбулося успішне реформування художнього інституту в художньо-промисловий.

І є всі підстави дослухатись до висновків авторки, яка наступного року відзначатиме 45 років роботи в Харківській державній академії дизайну і мистецтв. Дослідження українського мистецтва стало провідною ідеєю Л. Д. Соколюк — понад 250 робіт присвячено мистецтвознавчій галузі. Всесторонній науковий багаж спонукав її на створення унікальних наукових монографій, останні з яких: про мистецьку спадщину Михайла Бойчука та його школу (2014)¹, про творчість блискучого графіка й талановитого літератора Михайла Жука (2018)², про подвижницьку діяльність художниці Марії Раєвської-Іванової (2020)³ і ось нарешті про становлення вищої мистецької школи. Отже, кожен рядок нового дослідження апробовано і вивірено часом, а безмежна любов до мистецтвознавства і є джерелом натхнення.

Надійшла до редколегії 10.10.2023

1 Соколюк, Л. (2014). *Михайло Бойчук та його школа*. Видавець Савчук О. О.

2 Соколюк, Л. (2018). *Михайло Жук: мистець-літератор: монографія*. Видавець Олександр Савчук, 2018.

3 Соколюк, Л. (2020). *Школа Раєвської-Іванової: Мистецько-промислова освіта у Харкові (друга половина XIX – початок XX ст.)*. Видавець Олександр Савчук.